

ÂŞIK EDEBİYATINA YAPILAN SAYGISIZLIK

Disrespectful Attitudes to Ashik Literature

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU*

ÖZET

Âşık edebiyatı, edebiyatımızın önemli dallarından biridir. Ancak bu edebiyatın değeri yeterince bilinememiştir. Âşık şiirleri kolaylıkla değiştirilmiştir. Hatta bir şiir başka bir âşığın adına bağlanmıştır. Bunda bilgisizliğin ve kasıtlı olmanın rolü vardır. Araştırmacılar bu alanı çok iyi öğrenmek zorundadır.

Anahtar Kelimeler

Âşık, âşık edebiyatı, araştırmacı, öbür âşık, şiir

ABSTRACT

Ashik literature is one of the important branches of Turkish literature. Its true worth however cannot be seen by many people. Ashik poems have been easily changed. Moreover, a poem of an ashik, for example has been attributed to another ashik. This is resulted from ignorance or some deliberate attempts. Thus, researchers have to be well-informed about the field of ashik literature.

Key Words

Ashik, ashik literature, researcher, another ashik, poem

Eskilerin güzel biz sözü vardı; derlerdi ki, “Arapça değil mi, uydur uydur söyle.” Doğrusu bu sözün niçin söylendiğini bilmiyorum, araştırmadım da... Ancak aklıma, Nasreddin Hoca’ya bağlanarak anlatılan birkaç fıkra geldi. Dikkat ettinizse, “...bağlanarak anlatılan...” ifadesini kullandım. Çünkü, Nasreddin Hoca hakkında koca koca kitap yazanlar, “Yahu, bu fıkra Hoca’mıza yakışmıyor; acaba?...” diye düşünmüyorlar. Hoca’mızdan yüzlerce yıl önce yaşayan kişilere bağlı olarak belgelerde yer alan fıkraları, araştırma gereği duyamadan “Hoca’nındır.” diyerek bir de yorum yapıyorlar.

Neyse, madem Hoca’ya bağlanan fıkralar dedik, birini anlatalım da sizler de ne demek istediğimizi hatırlayverin, çünkü sizler de maksadımızı anladınız.

Efendim, fıkrayı en eski derlemeler arasından seçeceğim. Bizim bir Macar dostumuz vardır; adına Ignaz Kúnoş derlerdi. 1862-1945 yılları arasında yaşamıştı. Hayırlı bir öğrenci olduğu için,

hocası Wihelm Radloff’un *Proben* dizisinin sekizinci cildini hazırlamış ve ikili imza ile yayımlamıştı: 1899. Burada 136 Nasreddin Hoca fıkrasına yer verilmiştir. Ancak bunlardan 20 tanesi müstehcen fıkralar olup biz, bu eseri Türkiye Türkçesine aktarırken onları almadık. Buna karşılık onun adına bağlanarak anlatılan öbür fıkraları aldık. Bununla 1880’li yıllarda Anadolu’da anlatılan fıkralar hakkında bilgi sahibi olmanızı amaçlamıştık. İşte örnek fıkramız. Biz dilini biraz günümüz Türkçesine yaklaştıracamız.

Bir gün bir kadın Hoca’ya bir kâğıt verip:

“Hocafendi, size yalvarırım ki şu kâğıdımı okuyunuz.”

Meğer bu sırada Hoca daha okumak bilmez imiş. Utandığından da:

“Okumak bilmem.” diyemeyip kadından kâğıdı alarak; “Devletlü, inayetlü efendim hazretleri” sözleri ile bir dostun bir dosta yazacağı bir kâğıt gibi okuma-ya başlayınca kadın;

* Selçuk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, Konya. saimsakaoglu@hotmail.com.

"A efendi, bu öyle bir sevgülü kimseden gelmiş kâğıt olmayıp ancak bizim evin tapu kâğıdıdır." deyince,

"A hanımefendi, öyle söylesene ki sana tapı kâğıdı gibi okuyayım." demiş. (Radloff-Künoş / Sakaoğlu- Ergun 1998: 393-394).

Sağ olsun Hoca'mız, hiç bozuntuya vermeden, bir de üste çıkararak sorunu çözüyor. Burada dikkat edilirse eski harfli metin Hoca tarafından uydurularak okunmaktadır.

Bu fıkrayı aklımıza düşüren olay neydi? Âşık edebiyatına yapılan saygısızlık. Herkes bu sahayı Arapça gibi algılayıp uydurup uydurup söylemiyorlarsa da yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bilimin gereğini yerine getiremiyorlar. Bu yazımızda, bir âşığımızın, "Atalar Sözü Destanı" diye bilinen şiirinden bir dörtlük üzerinde duracağız.

Destanımızın sahibi, aynı zamanda ressam da olan Levni'dir. Asıl adı Abdülcélil Çelebi'dir. Minyatür ustalığı, hattatlık, ressamlık gibi sanatlarda da başarılı olmuştur. Aslen Edirneli olan Levni, İstanbul'a göçmüş, 1733'te ölünceye kadar orada kalmıştır (Sakaoğlu-Alptekin 2007: 127).

Levni'nin anılan destanı 29 dörtlükten oluşmaktadır. Bütün dörtlüklerinde en az bir atasözü yer almaktadır. Atasözlerinin bazıları son iki mısraa yerleştirilmiştir:

....

*Kaçan bir lori kuşu bulsa bir kemik
Evvel ölçer sonra yutar demişler*

....

*Büyüledir kaide dağdan gelenler
Bağda olanları kovar demişler*

Destanımızın üzerinde duracağımız dörtlüğü ilk dörtlüğüdür. Önce o dörtlüğü bir okuyalım:

*Tut atalar sözün kalbi selim ol
Gönülden gönüle yol var demişler*

*Gider yavuzluğu tab'i halim ol
Sarp sirke kabına zarar demişler*
(Dilçin 1945: 4; 2000: 4)

Bu destanının yer aldığı en eski yayınlarından biri de Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün *Saz Şairleri Antolojisi*'dir. Destan orada aşağıdaki yazım ile verilmiştir:

*Tut atalar sözün kalbi selim ol
Gönülden gönüle yol var demişler
Gider yavuzluğun tab'i halim ol
Sert sirke kabına zarar demişler*
(Köprülü 1940: 358)

Bu destanı yayımlayanlar, başta biz olmak üzere, hepimiz Köprülü'nün ve Dilçin'in yayınlarından yararlandık. Sakaoğlu 1988: 354; Sakaoğlu 1989: 182-185; Alptekin-Sakaoğlu 2006: 88-89; Sakaoğlu-Alptekin 2007: 127-129. Ancak yararlananlar arasında bilimsel titizlik götmeyenler de vardır. Aşağıda böyle bir yayından alınan dörtlüğe yer verilecektir.

*Tut atalar sözünü iyi huylu ol
Gönülden gönüle yol var demişler
Gider yavuzluğun iyi kalpli ol
Keskin sirke kaba zarar demişler*

Bu dörtlük bir duvar takviminden alınmıştır. *Ülkü Duvar Takvimi*'nin 20 Mayıs 2007 Pazar günkü yaprağının arka sayfasında 'Manzum bir söz' köşesinde bu dörtlük veriliyor. Tahmin edeceğimiz üzere, Levni'nin adı anılmamıştır.

Öncelikle Dilçin ile takvimdeki dörtlüklere bir göz atalım. Dilçin'in yayınında bütün mısralar 11'er hecelidir, takvimde ise ilk mısra 12 hecelidir.

Dört mısradan sadece ikincileri benzetmektedir.

Bir Türkçe kelime, başka bir Türkçe kelime ile değiştirilmiştir.

Sarp: Keskin

Asıl metindeki bazı ekler alınmazken bazı eklemeler de yapılmıştır:

Sözün: Sözü

Yavuzluğu: Yavuzluğun

Kabına: Kaba

Şiir üzerinde oynayan kişi, sonuncu örnekteki ek azaltmasını mısram hece sayısı sebebiyle almamış olmalıdır. Buna karşılık ilk mısram *atalar sözün* söyleyişi, hece sayısını artıracak şekilde *atalar sözünü* yapılmasını anlamakta güçlük çekiyoruz.

Dörtlükle ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak bazı sonuçlara ulaşabiliriz. Takvim halka hitap eden bir yayın olduğu için alınacak şiir örnekleri aslı korunarak verilmeli, anlaşılması zor kelimeler altta açıklanmalıdır. Böylece okuyucu şiirin hem asıl şeklini görecektir hem de kelimeler yardımıyla anlamını yakalayabilecektir.

Takvimcilere düşen asıl görev, bu tarz değişikliğe gidilmeyerek dörtlükleri yayımlamaktır.

Âşık edebiyatı, nedense, uzun yıllar sahipsiz kalmakla iş bitmemiş, bir de bu edebiyat aşağılanmış. Necatî veya Fuzûlî uzmanları, Namık Kemal veya Hamîd araştırmacıları bu edebiyata 'ikinci sınıf edebiyat' gözüyle bakmışlardır. Oysa bu edebiyatın temsilcileri ülkemizin her yerinde ilgi görmüş, beğenilmiş ve sevilmiştir. Onların söyledikleri kolayca anlaşılabilir ve sundukları güzellikler alkışa dönüşmüştür.

Bu edebiyatın araştırmacıları da yeterince eğitim almadan bu alana girdikleri için, bütün iyi niyetlerine karşılık, beklenen bilimsel verimi sağlayamamıştır. Bir yandan hemşehrileri bir âşığın kitabını yayımlaması, öbür yandan genç âşıkların bile kısa zamanda birer kitap sahibi olma isteği, ortaya yararlanılması zor olan birtakım eserlerin çıkmasına yol açmıştır. Ancak sevindirici olan şudur ki son yıllarda alana bilimsel yöntemlerle eğilen üniversite öğretim elemanları eli yüzü düzgün eserlerin ortaya konulmasını sağlamışlardır.

Dileğimiz, bütün âşıkların bu yöntemle hazırlanmış kitaplara sahip olmasıdır.

Bu konuda, âşık kitabı yayımlaması alanında ilgi çekici birkaç örneği, ad vermeden anmak istiyoruz:

1. Kitabın sayfaları numarasızdır.
2. Kitabın 'İçindekiler'i yoktur.
3. Kitabın bölümleri sıra izlemez, mesela altıncı bölümden sekizinci bölüme geçilir.
4. Kitabın çift sayfaları sağda, tek sayfaları soldadır.
5. Kitabın sadece tek sayfalı sol tarafı kullanılmış, karşı sayfalar boş bırakılmıştır.
6. Kitapta çok değişik puntolar kullanılmıştır.
7. Kitabın, dış kapaktan sonraki ilk sayfası şiirle başlamıştır.
8. Kitabın kapağının her iki iç sayfası (ön ve arka) şiire ayrılmıştır.
9. Kitabın ön kapağının arkasına 'İçindekiler' konulmuştur.
10. Verilenlerin bazılarında 'İçindekiler'deki sayfalarla şiirin yer aldığı sayfanın numarası tutmamaktadır.
11. Kitabın adı dış ve iç kapakta farklı şekillerdedir. (Bu durum başka alanların kitaplarında da görülmektedir.)
12. 'İçindekiler'deki başlık yerinde ya yoktur veya farklı şekillerdedir.

Ya alan dışı uzmanların (!) doğduğu sorunlar nelerdir? Bu konuda da örnek ad vermeyeceğiz; yoksa, Direktör Âli Bey'in dediği gibi cücelerin cücelikleri ortaya çıkıverir.

Bu alandaki başlıca yanlışmalardan bazıları şunlardır:

1. Âşık edebiyatı terimlerinin bilinmemesi.
- Bir terimin farklı edebiyat alanlarında farklı anlamlarda kullanılması, alanın konularını (!) yanıltmaktadır.
2. Bazı terimler, alanın sevimli konularınca (!) yeterince sağlıklı bir şekilde anlaşılabilir değildir.

Mesela, bir bilimsel eleştirmen (!) daha ayaklı ve yedekli koşmanın ne olduğunu öğrenmeden daldığı âşık edebiyatı gölünde boğulup gitmiştir.

3. Osmanlı Türkçesini iyi bilmek âşık edebiyatının yazılı metinlerini (cönkler, vb.) çözmek için yeterli değildir. Harekesiz metni okuduğunuzda karşınıza çıkacak anlam, âşığın kastettiği anlam olmayabilir.

4. Alanın sığ bir köşesini bildikleri için özgün sandıkları şiirlerin açtığı tuzaklara düşülmektedir:

- a. Şiir aslında naziredir.
- b. Şiir aslında başka bir âşığa aittir.
- c. Şiir aslında âşığın aynı ayağı kullandığı iki şiirin karışımıdır.
- ç. Şiir başkası tarafından yazılıp başka bir âşığa mal edilmiştir.
- d. Şiir büyük ölçüde bozulmuş olup aslı ile olan bağı zayıflamıştır.

O hâlde şiirlere büyük bir özenle yaklaşılmalıdır. Özellikle türküleştiren şiirlere yaklaşırken daha fazla özen gösterilmesi gerekir. Bir yazımızda incelediğimiz Narmanlı Âşık Sümmanî (1862-1915)'nin pek bilinmeyen bir koşması türkü olarak okunmaya başlanınca büyük bir değişikliğe uğratılmış, hatta ilk dördlüğün ilk mısraı baştan ayağa değiştirilmiştir. İşte yazılı kaynak, işte kasetin tanıtım kılavuzu...

*El ele vermiştir gelen güzeller
Bir Tanrı selâmın vermez misiniz
Mevlâm sizi süs için mi yaratmış
Ben gel deyince gelmez misiniz
(Erkal 2007 : 232)
Ceylan gözlerine kurban olduğum
Tanrı selamını almazsınız
Mevlam sizi süs için mi yarattı?
Size gel demeyince gelmez misiniz?
(Sabahat Akkiraz, *Türkülerle Gide**

Gide)

(Not: Kasetin yazımı (imlası) aynen korunmuştur.)

Dikkat edilirse ilk mısramda yarılan değişikliğin aşağıdaki mısralara yansması dikkate alınmamış veya gözden kaçırılmıştır. Âşık ilk mısra da “güzeller”den söz ediyor, türküde ise “ceylan gözlü” birinden... Bu özne değişikliği yani çokluktan teklığe indirgenme “müdahaleci” tarafından yakalanamamış olmalı ki hâlâ asıl şekildedeki gibi “almazmısınız?”, “sizi”, “siz” ve “gelmez misiniz?” gibi yazımı farklı ve fiilleri değiştirilmiş de olsa çokluk şekil kullanılmıştır.

Bu değişikliği elbette Sabahat Akkiraz yapmadı; tanıtma kılavuzunda ‘Müzik’ diye tanıtılan Musa Eroğlu’nun da payı olmalıdır.

Evet, diyoruz ki, bu alanı ehline bırakınız, illa ben de bu alanda çalışacağım diyorsanız, gidiniz, mektebinde okuyunuz veya bir bilenin rahle-i tedrisine talip olunuz. Tabii gelecekte hayırla anılmak istiyorsanız; yoksa Molla Kasmıların arttığı bu yıllarda yanlışlıklar komedisinde bir rol oynayabilirsiniz.

KAYNAKLAR

- Akkiraz, Sebahat (2003?), *Türkülerle Gide Gide*, İstanbul (kaset).
- Alptekin, Ali Berat-Saim Sakaoglu (2006), *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*, Ankara.
- Dilçin, Dehri (2000), *Edebiyatımızda Atasözleri* (2. bs.), Ankara.
- Erkal, Abdulkadir (2007), *Âşık Sümmanî*, Erzurum.
- Köprülü, Fuat (1940), *XVIII. Asır Saz Şairleri*, İstanbul.
- Radloff, Wilhelm-Ignaz Kúnoş (1998), *Proben VIII* (hzl. Saim SAKAOĞLU-Metin ERGUN), Ankara.
- Sakaoglu, Saim (1988), *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri /Yedinci Cilt*, İstanbul.
- Sakaoglu, Saim-Ali Berat Alptekin (2007), *Halk Şiirinden Seçmeler*, Ankara.
- Sakaoglu, Saim (1989), “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dili / Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, Ocak Haziran, 105-250.